

ПОДАТКОВА ГАРМОНІЗАЦІЯ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Краус Н.М.

В статті розглядається теоретичні основи та конкретні напрями реформування податкової системи, що позитивно впливатимуть на інноваційний розвиток економіки. Досліджуються організаційно-правові, економічні проблеми, що перешкоджають досягненню інноваційною економікою максимальної гармонізації в рамках оподаткування. Запропоновано ряд заходів щодо покращення системи оподаткування та гармонізації податкової системи України з врахуванням вимог Європейського Союзу.

Ключові слова: гармонізація, інноваційна економіка, оподаткування, податкова політика, податкове законодавство.

ВСТУП

Реформування системи оподаткування і податкової політики України мають на меті активізувати інноваційно-інвестиційну складову розвитку із позитивним впливом на структурні процеси у реальному секторі, що забезпечить динамічне економічне зростання.

Податкова система є впливовим інструментом на формування, зростання валового внутрішнього продукту і національного доходу, на їх розподіл і споживання між учасниками держави (юридичними та фізичними особами). Фіскальна політика впливає на розвиток окремих підприємств і галузей народного господарства, заохочення чи стримування нагромадження, інвестиційної діяльності, на становище і рівень життя широких верств населення [7, с. 45].

В порівнянні з країнами Євросоюзу, податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання, негативно впливає на інноваційний розвиток економіки.

Необхідно відзначити, що питання податкової політики, її місце в державному регулюванні економічного розвитку розглядали у своїх працях такі зарубіжні вчені, як М. Алексеев [1], Ф. Кене [5], У. Петті [9, 10], А. Сміт [12], Д. Рікардо [11, 9], А. Лаффер [6, с. 422]. Розробці теоретичних основ та конкретних шляхів реформування податкової системи присвячено багато робіт видатних вітчизняних науковців: В.Л. Андрущенко, З.С. Варналія, Д.В. Веремчука [4], В.В. Мірошника [7], Р.Ю. Римарської, В.О. Шевчука [13]. Разом з тим питання податкової гармонізації залишається відкритим. Для досягнення інноваційною економікою максимальної гармонізації в рамках оподаткування потрібно вирішити ряд складних організаційно-правових, інформаційно-технологічних та психологічних проблем.

У основу дослідження покладено діалектичний метод як загальний, а також конкретні його форми. Серед них – метод системно-структурного аналізу, який дав можливість з'ясувати місце податкової політики у інноваційній економіці. Використані й інші методи: причинно-наслідковий, аналізу й синтезу при дослідженні питань розробки та впровадження механізмів фіскального регулювання на всіх ієрархічних рівнях податкової системи; науковий та емпіричний покладені в основу висновків і пропозицій.

Завданням статті є розробка заходів щодо покращення системи оподаткування інноваційної економіки та гармонізації податкової системи України з врахуванням вимог Євросоюзу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В останні два десятиліття дуалістичний характер ролі держави в регулюванні економіки особливо простежується на прикладі податкового регулювання. Саме тому в останні роки у зв'язку з прискоренням інтеграційних процесів на європейському просторі при побудові спільної економічної політики йде процес реформування податкових структур країн Європейського Союзу (ЄС), спрямований у бік їх гармонізації шляхом вироблення спільних ефективних податкових механізмів. Використання податкових інструментів стає важливим засобом в оптимізації податкових структур, їх реструктуризації в національних економіках приділяється належна увага. Вдосконалення податкового регулювання створить та сформує в майбутньому дієвий механізм функціонування податкової системи в інноваційній економіці.

Важливу роль відіграє гармонізація непрямого оподаткування України. Мова йде про ступінь наукової обґрунтованості системи непрямих податків, її практичного застосування, і відповідність сучасним європейським тенденціям, що значною мірою визначають політичні, економічні та соціальні відносини у суспільстві [4, с. 254].

Під гармонізацією ми вважаємо можливим розуміти процес пристосування правових норм на рівні регіонів країни або на рівні країн, що входять в інтеграційне економічне угруповання (наприклад, ЄС), з метою забезпечення вільного переміщення факторів виробництва (послуг, товарів, капіталу та трудових ресурсів), перерозподілу доходів від їх використання, створивши умови функціонування єдиного ринку.

В умовах активізації процесів інтернаціоналізації та інтеграції світової економіки, з одного боку, відбувається все більша глобалізація національних господарств, що має вести до зменшення державного впливу на економіку, з іншого, - виникають нові форми організації господарства, де державне регулювання має пристосовуватися до нових умов.

Податкова гармонізація - заходи, націлені на усунення суперечностей в національній податковій системі, що означає створення умов, які формують єдину економічну політику [3, с. 182]. Податкова гармонізація не повинна бути самоціллю, а сприяти уникненню викривлень у розподілі ресурсів і усунути несправедливе поводження з платниками податків. Гармонізація податкового законодавства становить важливий елемент фіскальної конвергенції (поряд з вимогами щодо обмеження дефіциту бюджету і державного боргу та узгодженням структури видатків), яка, зі свого боку, є рушійною силою поглиблення європейської інтеграції. У вузькому розумінні гармонізація стосується ставок оподаткування і податкової бази, а в широкому – всієї податкової системи [13, с. 100].

В інноваційній економіці гармонізація повинна передбачати розробку та впровадження механізмів фіскального регулювання на всіх ієрархічних рівнях податкової системи. Під час гармонізації податкового законодавства значні побоювання викликає втрата можливостей антициклічного регулювання, можливе зниження конструктивних урядових видатків, а також підвищена залежність від політичних процесів [13, с. 101].

Сьогодні гармонізації досягнути важко, адже це може призвести до скорочення податкових надходжень, що свою чергу перешкоджатиме створенню сучасної інституційної системи, а також обмеженню інвестицій в людський капітал та ринкову інфраструктуру. Як бачимо нижчі податкові ставки можуть не полегшити, а ускладнити перехід до сталого економічного зростання. Крім того існує проблема податкового тиску оскільки лібералізація ринку робочої сили посилює побоювання щодо «втечі» робочої сили з країн та регіонів, що практикують її надмірне оподаткування.

Фактично гармонізація податкового законодавства передбачає як обмеження деструктивних наслідків податкової конкуренції, так і мінімізацію втрат від гетерогенності податкових систем, що може перешкодити реалізації трьох класичних функцій податків: розміщенню ресурсів, стабілізації доходу та його перерозподілу [13, с.103]. Йдеться не лише про уніфікацію ставок оподаткування доходу чи соціального страхування, інфляційної індексації податкових зобов'язань, але й набагато ширше коло питань таких як: база оподаткування (індивідуальний платник чи сім'я, відрахування, податкові кредити), трактування інвестиційного доходу (оподаткування банківських відсотків, дивідендів, доходу від вторинних цінних паперів), способи оподаткування малого бізнесу.

Передусім потрібно завоювати довіру суспільства і платників податків. Переконати громадян у тому, що сплата податків є конституційним та громадським обов'язком, турботою про пенсіонерів та наступні покоління, ознакою цивілізованості суспільства. Сьогодні є потреба у створенні високопрофесійної автоматизованої податкової служби. Конче необхідно: досягнути вдосконалення і прийняття прозорих та зрозумілих нормативно-правових актів, які відповідають вимогам ЄС і процедур податкового адміністрування; запровадити механізм поетапного скорочення податкового тягара; підвищити податкову культуру платників податків; вдосконалити кадрову політику та систему оплати праці працівників податкових органів; автоматизувати всі процеси адміністрування податків; створити єдину високопрофесійну, морально-етичну команду [7, с. 47].

Основними напрямками гармонізації податкового законодавства можуть бути: запровадження дуалістичного податку DIT, що передбачає оподаткування за єдиною ставкою інвестиційного доходу, уніфікацію оподаткування дивідендів та банківських депозитів, запровадження мінімальних ставок податку на прибуток фірм, підприємств.

Існуючий податок на нерухомість є важливим не лише для збільшення податкових надходжень, зниження податкового тиску на реальний сектор чи формування фінансової основи місцевого самоврядування, але й у контексті зниження цін на нерухомість, що мають виразні ознаки цінової «бульбашки».

Податок на нерухомість надає податковій системі більшої соціальної орієнтації через перерозподіл доходу на користь бідніших прошарків населення. На перспективу доцільною є диференціація ставок податку на доходи фізичних осіб, не виключено – в межах податку DIT, який користується все більшою популярністю у країнах «старої» Європи [13, с.109].

Вітчизняну спрощену систему оподаткування малого бізнесу критикують з погляду негативного впливу стосовно надходжень від інших податків, посилення горизонтальної й вертикальної нерівності, значної кількості осіб, що зловживають відповідним податковим статусом [2, с. 360-366]. Назріла потреба в єдиному соціальному податку замість діючих чотирьох видів нарахувань на заробітну плату, котрі обмежують можливість офіційного працевлаштування. Доцільно поступове перенесення відповідного податкового навантаження з роботодавців на фізичних осіб у співвідношенні 50:50 [13, с. 109].

Гармонізація оподаткування всередині країни повинна включати лояльні податкові норми, що стає особливо необхідним при створенні внутрішнього ринку. Недосконала національна система оподаткування може виступати перешкодою для функціонування єдиного ринку в рамках ЄС. В юридичній літературі в загальному вигляді виділяють різні типи гармонізації: гармонізація правового акта, горизонтальна, вертикальна гармонізація та гармонізація на міждержавному рівні. В Україні гармонізація у сфері оподаткування повинна забезпечуватися на державному рівні, коли національними інститутами реалізуються рамкові механізми. На нашу думку, гармонізація в сучасній інноваційній економіці - це процес створення таких податкових актів, законів які усунули б перешкоди, що заважають прозорому функціонуванню підприємств. Цей процес повинен здійснюватися через гармонізацію правового законодавства, через проектування і узгодження податкових норм.

Водночас не варто запроваджувати пільгові ставки ПДВ. Доведено, що диференціація ставок ПДВ не послаблює податкового тиску на бідніші прошарки населення, але натомість створює адміністративні труднощі та перешкоджає податковій дисципліні. Зокрема, недоцільно запроваджувати нижчі ставки ПДВ на продовольчі товари; ще у 1988 р. дослідження ОЕСР показало, що немає відмінностей між нульовою ставкою ПДВ (Великобританія), зниженою ставкою (Нідерланди) та відсутністю будь-яких пільг (Данія) [13, с.108]. Потрібно враховувати, що субсидії та інші пільги можуть стримувати інвестиції, адже містять ризик майбутнього підвищення податків.

Через свою адміністративну важкість ПДВ створює певні проблеми в країнах, які ще не досягли рівня високоефективної ринкової економіки, високої фіскальної дисципліни, цивілізованої громадської поведінки. Україні не загрожує надвиробництво, а добробут більшості українців значною мірою поступається життєвому рівню європейських країн, чи-то Данії, чи Німеччини. Високі ставки податку не стимулюють, а навпаки – де стимулюють економічну активність або ховають її у «тінь». Застосування ставки у 20% посилює інфляційні процеси у цілому, негативно впливає на розвиток високотехнологічних і наукоємних виробництв [7, С. 50].

Податковий тиск в Україні є не надто високим порівняно з європейськими країнами, але він нерівномірно розподілений. Вищі ставки акцизного податку [8, с.386] дозволяють зменшити тиск від ПДВ, який є навпаки завищеним. В свою чергу підвищення акцизів на цигарки, алкоголь і тютюнові вироби ліквідує економічні передумови для «човникової» торгівлі на західному кордоні, яка значно ускладнює функціонування митних служб і погіршує міжнародний імідж України [13, с.108].

Законодавство ЄС при регулюванні акцизного збору керується горизонтальними і вертикальними директивами. Горизонтальні директиви охоплюють основні аспекти правового регулювання всіх категорій підакцизних товарів без поділу їх на групи. Вертикальні директиви здійснюють правове регулювання за категоріями підакцизних товарів, встановлюючи їх структуру, мінімальний рівень ставок акцизного збору та особливі розрахунку акцизного збору [7, с. 51]. Податковій службі України доречно було б «взяти на озброєння» директиви Євросоюзу.

Для усунення недоліків, що існують в податковій системі України, першим кроком необхідно привести законодавчу базу відповідно до європейських директив та принципів. Перш за все це стосується конституційної реформи, адже чинна редакція Конституції України не дуже чітко визначає розподіл повноважень між різними гілками влади, що заважає ефективному функціонуванню владних інституцій.

Горизонтальну гармонізацію можна визначати як координацію. У сфері оподаткування в Україні вона здійснюється між регіонами та областями слабо, проте не виключено, що групи підприємств з більш-менш однорідним рівнем розвитку та набором податкових інструментів зможуть здійснити гармонізацію паралельно і, таким чином, просунути на вищий щабель розвитку.

Інший підхід передбачає, що оподаткування на завершальному етапі буде гармонізуватися вертикальним шляхом відповідно до побудованої системи державного управління. Спочатку на державному рівні буде вдосконалена модель національного оподаткування, яка потім буде приводитися у відповідність з місцевою податковою політикою. Але в будь-якому випадку вона не повинна бути самоціллю, а сприяти уникненню викривлень у національному розподілі ресурсів і усувати несправедливе поводження з платниками податків.

Податкова політика інноваційної економіки виконує фіскальну функцію, а тому її координація несе на собі, крім адаптації податкового права, і необхідність пристосування регулюючого механізму, інструментом якого виступає податкова система. Крім суто фіскальних ефектів від оподаткування, існують і наслідки регулюючої функції оподаткування.

В Україні становище ускладнюється тим, що у національних координаційних органів відсутня демократична легітимність і їх рішення не можуть контролюватися населенням повністю. Звідси напрошується висновок про те, що податкова гармонізація може бути досягнута лише за умов інтеграції політичної, що також можна вивести в якості альтернативи розвитку сучасної європейської податкової системи.

ВИСНОВКИ

В інноваційній економіці суттєвого значення набуває ефективна податкова політика, через яку акумулюються фінансові ресурси для забезпечення суспільних потреб, а також здійснюється регулювання економічних відносин. Вона визначається певним ступенем впливу держави на соціально-економічні процеси і змінюється під впливом тенденцій у світовій економіці. В сучасних умовах функціонування при врахуванні запропонованих нами пропозицій, податкова система стане більш гнучкою, адаптованою до змін економічного розвитку, потреб і умов забезпечення ефективної діяльності, активізації інвестиційної та інноваційної діяльності ринкових суб'єктів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев М.М. Взгляд на развитие учения о налоге у экономистов А. Смита, Ж.-Б. Сея, Рикардо, Сисмонди и Д.С. Милля / М.М. Алексеев. – Харьков, 1870. – 144 с.
2. Alt J., Saavedra P., Sennoga E. How Should Individuals Be Taxed? Combining «Simplified», Income, and Payroll Taxes in Ukraine // FinanzArchiv. – 2007. - Vol. 63. – No. 3. – P. 350-373.
3. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азриляна. – 7-е изд., доп. – М.: Институт новой экономики, 2010. – 1472 с.
4. Веремчук Д.В. Гармонізація непрямого оподаткування та методика її оцінки / Д.В. Веремчук // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2010. – №2. - С. 254-261.
5. Історія економічних учень: Підручник / Л.Я.Корнійчук, Н.О.Татаренко, А.М.Поручник та ін.; За ред. Л.Я.Корнійчук, Н.О.Татаренко – К.: КНЕУ, 1999. – 564 с.
6. Макроекономіка та макроекономічна політика : Навч. посіб. / А.Ф. Мельник, Т.Л. Желюк, О.В. Длугопольський, О.В. Панухник; Наук. ред. А.Ф. Мельник. – К.: Знання, 2008. – 699 с. – (Вища освіта XXI століття).
7. Мірошник В.В. Податкова реформа в Україні в контексті євроінтеграції / В.В. Мірошник // Наукові праці КНУТ. Економічні науки. – 2010. – вип.17. – С. 45-53.
8. Податковий кодекс України: чинне законодавство станом на 10 грудня 2010 року: (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2011. – 584с.
9. Петти В. Рикардо Д. Трактат о налогах и сборах. Начала политической экономии и налогового обложения [Текст] : Шедевры мировой экономической мысли / В. Петти, Д. Рикардо – Петрозаводск : Петроком, 1993. - Том 2. – 159 с.
10. Петти В. Трактат о налогах и сборах. Verbum sapient – Слово мудрым. Разное о деньгах / В. Петти. – М.: «Ось-89», 1997. - 112 с. (библиотека «Элиткласс»).
11. Рикардо Давид Начало налогообложения / Давид Рикардо. – М.: ЗАО «Бизнеском», 2010. – 288с.: илл. – (Библиотека Генерального Директора. Вечная классика; том III (XXVII)).
12. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй [Текст] : Філософські першоджерела. Наукове видання / А. Сміт. - К.: Port-Royal, 2001. – 593 с. – На укр. мові.
13. Шевчук В.О., Римарська Р.Ю. Гармонізація податкового законодавства у країнах Європейського Союзу: досвід для України / В.О. Шевчук, Р.Ю. Римарська // Стратегічні пріоритети. – 2008. - №3 (8). – С.100-111.

Краус Наталія Миколаївна, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та регіональної економіки Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, тел. (098) 591-63-71, e-mail: krausnatasha@mail.ru